

Коробова І. В. Організаційно-управлінська компетенція вчителя фізики як складова його методичної компетенції [Текст]/ І. В. Коробова // Наукові записки : Серія : Педагогічні науки. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2012. – Вип. 108. – Ч. 1. – С. 59-64.

УДК: 372.853

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКА КОМПЕТЕНЦІЯ ВЧИТЕЛЯ ФІЗИКИ ЯК СКЛАДОВА ЙОГО МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ

Коробова І.В.

Херсонський державний університет

Анотація. Обґрунтовано доцільність введення організаційно-управлінської компетенції до складу методичної компетенції учителя фізики. Розглянуто зміст діяльності вчителя з організації навчально-пізнавальної діяльності учнів; розроблено алгоритм цієї діяльності.

Ключові слова: організаційно-управлінська компетенція учителя фізики; навчально-пізнавальна діяльність; алгоритм діяльності.

Annotation. Expediency of introduction of organizationally-administrative competence is reasonable in the complement of methodical competence of teacher of physics. Maintenance of activity of teacher is considered from organization of educational-cognitive activity of students; the algorithm of this activity is worked out.

Keywords: organizationally-administrative competence of teacher of physics; educational-cognitive activity; algorithm of activity.

Постановка проблеми. Професійна діяльність учителя є різноманітною, у своїй роботі він має одночасно виконувати багато функцій – проектувальну, комунікативну, інформаційну, контрольну-оцінювальну, організаційно-управлінську тощо. Сукупністю зазначених функцій (компетенцій) визначається зміст методичної компетентності вчителя. У зв'язку з їх достатньо великою кількістю доцільно запитати: яка з перелічених компетенцій є пріоритетною?

Відповідь на це запитання можна дати лише з урахуванням сучасних тенденцій в освіті. За традиційного підходу до навчання (знаннєва парадигма освіти) на перший план виступала інформативна функція вчителя. Роль “транслятора інформації” вимагала від нього здатності бути у більшій мірі компетентним, майстерним оратором, “тлумачем” змісту освіти; вміти роз'яснювати новий матеріал простіше, доступніше, ніж викладено у підручнику. Можливо, звідси впливає погляд на професіонала як людину, яка вміє “просто

розповісти про складне”. За такого підходу учню відводилася роль пасивного “спостерігача” за ораторським мистецтвом учителя, він мусив вивчати те, що учитель “вкладав” йому в голову – отже, учень був об’єктом навчання.

У світлі суб’єктно-гуманістичної парадигми головною функцією учителя має бути не передавання готових знань, а *організація їх навчально-пізнавальної діяльності учнів*, спрямованої на самостійний пошук та засвоєння нових знань, засвоєння способів діяльності. За таких умов змінюється роль учителя – з “інформатора” на “фасилітатора” (полегшувача, помічника, організатора самонавчання учнів). Пануюча суб’єктно-гуманістична парадигма освіти (що базується на діяльнісному, особистісно зорієнтованому та компетентнісному підходах) розглядає учня в якості суб’єкта навчання, який “відкриває” нові знання та набуває досвіду їх використання у процесі самостійної навчально-пізнавальної діяльності.

Аналіз актуальних досліджень. Різні аспекти навчально-пізнавальної діяльності досліджувалися низкою вчених (П.Я.Гальперін, В.В.Давидов, Д.Б.Ельконін, В.Г.Пантелеєва, Н.Ф.Тализіна та ін.); організаційно-управлінська діяльність була предметом дослідження Г.П.Щедровицького та інших науковців; зміст професійних функцій учителя розглядали у своїх працях Н.В.Кузьміна, І.О.Зимня та ін. Але із введенням нових освітніх стандартів (процес і результат навчання розглядається не через традиційні ЗУНи, а через набір компетенцій) та відповідною зміною функцій учителя необхідність розробки змісту організаційно-управлінської компетенції вчителя-предметника набуває все більшої актуальності.

Метою статті є з’ясування змісту організаційно-управлінської компетенції вчителя фізики на сучасному етапі розвитку освіти та її специфіки у залежності від виду навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Досягнення мети дослідження передбачає розв’язання наступних **завдань**:

- обґрунтування необхідності введення організаційно-управлінської компетенції до складу методичної компетенції вчителя фізики;
- виявлення чинників, що впливають на зміст організаційно-управлінської діяльності вчителя;

- визначення алгоритму узагальнених дій учителя з організації навчально-пізнавальної діяльності учнів;
- визначення змісту організаційно-управлінської діяльності вчителя, спрямованої на організацію кожного виду навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Виклад основного матеріалу. У процесі дослідження проблеми педагогічних функцій учителя нами виділено декілька аргументів на захист того, що організаційно-управлінську компетенцію можна розглядати як складову методичної компетенції учителя-предметника. Наведемо декілька з них.

Перший аргумент. На сьогодні науковою спільнотою розроблено декілька класифікацій компетенцій, що відбивають їх ієрархічну структуру. Зокрема, “Оксфордсько-Кембріджською програмою навчання ключовим компетенціям 2000 року” передбачений перелік ключових компетенцій, до складу якого входить *ключова організаційна компетенція* [4, с.8]. Її визначено як компетенцію бути лідером, *вміти працювати з людьми*. Н.В.Кузьміна зазначає, що “кожна доцільна педагогічна дія учителя, в кінці кінців, являє собою будь-який *організаційний акт*” [5]. На думку О.В.Лебедевої, “сутність діяльності учителя полягає не в його власній діяльності з подання інформації, а в *управлінні пізнавальною діяльністю учнів*” [6, с.107-108]. Як видно з наведених висловлювань, науковці мають спільну думку про те, що діяльність вчителя має організаційно-управлінський характер. Стосовно навчально-пізнавальної діяльності учнів вони оперують двома поняттями: “організація діяльності” та “управління діяльністю”. На нашу думку (і це буде показано нижче), доцільно використовувати термін “організаційно-управлінська діяльність”.

Організаційно-управлінська компетенція, як ключова, пронизує всі види професійно-педагогічної діяльності, у тому числі й методичну. Це означає, що організаційно-управлінську компетенцію можна розглядати як *складову методичної компетенції учителя, спрямовану на організацію процесу освоєння власного методичного досвіду та досвіду навчально-пізнавальної діяльності учнями*.

Другий аргумент. Г.П.Щедровицький виділяє два типи діяльності: *діяльність над матеріалом природи* та *діяльність над діяльністю*, тобто, *соціотехнічну* діяльність. Автор підкреслює, що соціотехнічна діяльність проявляється у тих випадках, коли матеріалом діяльності, який перетворюється на продукт, виступає діяльність інших людей, а іноді й самі люди. За Г.П.Щедровицьким, як організаційно-управлінська, так і педагогічна діяльність є видами соціотехнічної [8]. Таким чином, ми бачимо, що організаційно-управлінська та педагогічна (методична) діяльності мають спільний об'єкт – іншу діяльність. Об'єктом організаційно-управлінської діяльності може бути будь-яка діяльність, тоді як педагогічної (методичної) – навчально-пізнавальна діяльність учнів. Зокрема, І.О.Зимня та інші науковці підкреслюють, що “предметом педагогічної діяльності є *організація* навчальної діяльності учнів, спрямованої на освоєння ними предметного соціокультурного досвіду як основи і умови розвитку” [3]. Отже, *педагогічна (методична) діяльність – це окремий випадок організаційно-управлінської соціотехнічної діяльності*. З огляду на це, *організаційно-управлінську компетенцію вчителя можна вважати провідною складовою його методичної компетенції*.

Третій аргумент. Розглянемо сутність понять “організація діяльності” та “управління діяльністю” з метою виявлення особливостей кожного з них. У великому енциклопедичному словнику наведено наступне означення поняття “*організація*”: сукупність процесів або дій, що ведуть до утворення та вдосконалення взаємозв'язків між частинами цілого [1]. Поняття “організація” співвідноситься з такими поняттями, як “система”, “структура”. Отже, зміст організаційної діяльності учителя можна представити як сукупність умінь встановлювати зв'язки між окремими компонентами навчальної діяльності як системи. Далі постає запитання: що являє собою *методичний інструментарій* для встановлення зазначених зв'язків? Для з'ясування відповіді треба звернутися до означення поняття “управління”, як його розуміють науковці. За С.Д.Смирновим, “*управління навчальним процесом*” є цілеспрямованою, систематичною дією вчителя на колектив та окремого учня для досягнення заданих результатів

навчання [7]. На думку науковців (О.П.Губаш, В.В.Лапінський), “управління – це процес цілеспрямованого впливу на об’єкт, що здійснюється для організації його функціонування з метою досягнення певних цілей... Тобто *вплив – це засіб управління*” [2]. Аналіз наведених означень показує, що управління навчанням є, по-перше, *впливом (зовнішньою дією)* на об’єкт діяльності (на діяльність учнів); по-друге – *цілеспрямованим впливом* (тобто, здійснюваним з певною методичною метою); по-третє, *управління через вплив є засобом організації діяльності* (навчально-пізнавальної діяльності учнів), її *методичним інструментарієм*. Вміння відбирати та раціонально використовувати засоби навчання відносяться до змісту методичної діяльності. Отже, *організаційно-управлінську компетенцію треба розглядати у єдності її частин (управлінської та організаційної) та вважати складовою методичної компетенції вчителя-предметника*.

Четвертий аргумент. Г.П.Щедровицький вводить поняття про два типи знання - знання про об’єкт діяльності (об’єктні знання) та *знання про те, як діяти, разом із знаряддями та засобами (методичні знання)*. Методичні знання, таким чином, це – процедурні знання, які можуть існувати у формі інструкцій, приписів, алгоритмів тощо, а уміння організовувати навчальний процес з вивчення конкретного предмету – це методичні уміння. На думку дослідника, виділені *два типи “знання завжди повинні певним чином поєднуватися”* [8]. Поєднання об’єктних (інформаційних) та методичних (процедурних) знань у навчально-виховному процесі забезпечується, на наш погляд, саме організаційно-управлінською компетенцією учителя-предметника. Для відповіді на запитання “*як діяти*” (як організувати навчальну діяльність учнів) треба мати *процедурні (методичні) знання* (за Г.П.Щедровицьким). Отже, ми приходимо до висновку, що *організаційно-управлінську компетенцію можна віднести до методичної, як компетенцію у встановленні логічних зв’язків між окремими компонентами системи навчання у вигляді сукупності управлінських впливів учителя на пізнавальну діяльність учнів*.

Чинники, що впливають на зміст організаційно-управлінської діяльності вчителя. Як зазначають науковці, *навчання як система* включає дві

підсистеми: діяльності вчителя (*навчаюча діяльність*) і учня (*навчальна діяльність*). Відношення між ними становлять особливий вид взаємодії – управління [2]; організаційна компетенція вчителя реалізується через організацію: а) інформації в процесі її підготовки і повідомлення учнем; б) різних видів діяльності учнів; в) власної діяльності і поведінки в процесі безпосередньої взаємодії з учнями [3]; самоорганізації діяльності вчителя [7]. Отже, уміння вчителя працювати з людьми базується на його вміннях організувати, перш за все, власну методичну діяльність, а також навчально-пізнавальну діяльність учнів. З огляду на це, організаційну компетенцію *за суб`єктом діяльності* можна поділити на дві групи:

- 1) компетенція організації власної методичної діяльності - *як компетенція в реалізації проекту* (уроку) та
- 2) компетенція *організації навчально-пізнавальної діяльності учнів*.

Перша полягає в умінні структурувати навчальний матеріал, підбирати та органічно поєднувати форми, методи, засоби організації уроку з урахуванням конкретних умов, в яких протікає навчальний процес; друга – в умінні організувати та спрямовувати процес самостійного пізнання учнів у певній педагогічній ситуації.

Зрозуміло, що обидві діяльності на етапі проектування уроку необхідно попередньо планувати: розробляти дидактичні матеріали, готувати демонстрації, складати систему запитань для організації евристичної бесіди, через яку можна впливати на хід пізнавальної діяльності учнів, продумувати логічні зв'язки між етапами уроку, зміст інструктажу учнів, алгоритми дій, способи контролю тощо. Але тільки *досвід організаційно-управлінської діяльності* вчителя (досвід впровадження запланованого у реальний навчальний процес) може забезпечити формування його організаційно-управлінської компетентності.

Пояснюємо це тим, що практичні методичні знання відрізняється від теоретичних мінливістю та невизначеністю ситуації, в якій їх треба застосовувати (на це звертають увагу Б.М.Теплов, Г.П.Щедровицький та ін.). Відомо, що два уроки, проведені в різних класах за одним сценарієм завжди будуть різними, бо

різними є умови їх протікання. Теоретично розроблений сценарій (проект) є абстрактною моделлю, уніфікованим ідеальним образом уроку, реально не існуючим. І якщо вчитель не розгубився у ситуації, яка пішла не так, як було заплановано, а, навпаки, скористався нею для вдосконалення ходу навчально-пізнавального процесу, то можна вважати, що він *проявив організаційно-управлінську компетентність*. Але зрозуміло, що для досягнення методичної компетентності такого рівня потрібний *тривалий досвід* методичної діяльності. Студентам, які перебувають на практиці, занадто складно робити таку переорієнтацію, але можливо.

У цілому на зміст організаційної діяльності вчителя впливають, на наш погляд, наступні чинники:

- модель навчання (репродуктивна, активна, інтерактивна);
- технологія навчання (модульна, критичного мислення тощо);
- форми організації навчальної діяльності учнів;
- індивідуальний стиль діяльності учителя (авторитарний, демократичний, ліберальний);
- професійна інтуїція та професійна мобільність.

Як було показано вище, організаційно-управлінська компетенція передбачає наявність у вчителя сукупності методичних умінь (дій), спрямованих на організацію та управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів. За І.О.Зимнею, “*організувати діяльність*” означає: 1) визначити навчальні дії, необхідні для успішного навчання; 2) скласти програму їх виконання на конкретному навчальному матеріалі; 3) визначити чітку організацію вправ по їх формуванню. При цьому дослідниця стверджує, що “зразкове виконання цих дій повинен демонструвати сам учитель” [3]. На думку С.Д.Смирнова, завдання вчителя в *процесі управління* полягає в *зміні стану керованого процесу*, доведенні його до *заздалегідь наміченого рівня*. Строго кажучи, управління процесом навчання передбачає *визначення місця кожного учасника цього процесу, його функцій, прав і обов'язків, створення сприятливих умов для найкращого виконання їм своїх завдань* [7]. З урахуванням думок науковців, зміст організаційно-

управлінської компетенції вчителя з організації **групової форми навчально-пізнавальної діяльності** учнів може бути представлений певною сукупністю організаційно-управлінських методичних умінь. Перед виконанням роботи групою учнів, діяльність учителя полягає в організації колективного обговорення майбутньої діяльності.

Алгоритм узагальнених дій учителя з організації навчально-пізнавальної діяльності учнів:

- визначення мети діяльності;
- визначення (обговорення) необхідних матеріальних ресурсів;
- складання загального плану виконання завдання;
- пред`явлення взірця дії (бажано);
- розподіл обов`язків у групі;
- визначення послідовності дій для кожного учасника групи;
- визначення терміну виконання роботи;
- визначення форми звітності (усна доповідь, письмова відповідь, комп`ютерна презентація тощо);
- пред`явлення “взірця продукту” діяльності та “взірця звітності” (як результату виконання типових завдань);
- обговорення виду контролю та критеріїв оцінювання самостійної діяльності учнів тощо.

Треба зазначити, що до початку роботи учнів учитель виконує роль *консультанта* (дає поради учням, відповідає на їх запитання щодо майбутньої діяльності); у процесі виконання роботи – роль *тьютора* (помічника) та *координатора* діяльності учнів (слідкує за чітким дотриманням правил усіма учасниками, узгоджує їх дії); після закінчення роботи - роль *експерта* (співставляє продукт діяльності з нормативами, стандартами, зразками, робить висновки). Наведені узагальнені організаційно-управлінські вміння мають певну специфіку у залежності від виду навчально-пізнавальної діяльності учнів, на організацію якої вони спрямовані. Крім того, як зазначалося вище, організаційно-управлінська компетентність вчителя буде проявлятися по-різному в залежності від моделі

навчання. Для ілюстрації таких особливостей нами обрано розвивальну та діяльнісну моделі навчання, які співвіднесені з трьома видами навчально-пізнавальної діяльності учнів (табл.1).

Таблиця 1.

Зміст діяльності вчителя з організації навчально-пізнавальної діяльності учнів

Вид навчально-пізнавальної діяльності учнів	Організація навчально-пізнавальної діяльності учнів в залежності від її виду та моделі навчання	
	Розвивальне навчання (організація активності)	Діяльнісне навчання (організація самостійної діяльності)
	<i>Активізація мислення учнів</i>	<i>Спонування до самостійної діяльності</i>
Вивчення нового матеріалу	<i>Організація евристичної бесіди при поясненні нового матеріалу вчителем; організація зворотного зв'язку (контролю, самоконтролю)</i>	<i>Спонування учнів до самостійного вивчення нового матеріалу, тобто: аналізу реального об'єкту дійсності, формулювання мети, складання алгоритму дій, виконання дій, аналізу отриманого продукту діяльності, презентації результату діяльності, самоконтролю, взаємоконтролю.</i>
Розв'язування задач	<i>Пропонується взірець діяльності (пояснення ходу розв'язання задачі вчителем у формі евристичної бесіди); організація зворотного зв'язку (контролю, самоконтролю)</i>	<i>Спонування учнів до самостійного розв'язання задачі, тобто: аналізу реального об'єкту дійсності, усвідомлення мети, врахування конкретних умов, формулювання задачі, складання алгоритму розв'язання задачі, виконання дій (розв'язування задачі), аналізу отриманого результату, презентації результату діяльності, самоконтролю, взаємоконтролю.</i>
Виконання лабораторної роботи	<i>Пропонується взірець діяльності (попередня підготовка учнів у формі евристичної бесіди), виконання роботи за інструкцією, обчислення похибок, аналіз отриманого результату, рефлексія; організація зворотного зв'язку (контролю,</i>	<i>Спонування учнів до самостійного виконання експерименту, тобто: аналізу реального об'єкту дійсності; бачення проблеми, формулювання мети, врахування умов, складання алгоритму дій, виконання експерименту, обчислення похибок, аналізу отриманого результату, презентації результату діяльності,</i>

Висновки. Організаційно-управлінська компетенція є невід'ємною складовою методичної компетенції учителя-предметника. Для оволодіння нею майбутніми учителями фізики необхідне: 1) пред'явлення взірця організаційно-управлінських дій; 2) засвоєння їх алгоритму; 3) залучення студентів до організації самостійної пізнавальної діяльності учнів з метою набуття та освоєння особистого досвіду зазначеної діяльності.

Перспективи подальших розвідок. Подальше вивчення проблеми потребує розгляду управлінських впливів на учнів та розробку алгоритмів дій учителя з організації уроку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Большой энциклопедический словарь [Электронный ресурс]. – Режим доступа до журн. : http://enc-dic.com/enc_big/
2. Губаш О.П., Лапінський В.В. Ретроспектива систем навчання, заснованих на застосуванні інформаційно-комунікаційних технологій та підвищенні фахового рівня вчителів // Інформаційні технології і засоби навчання. - 2009. - №6 (14): Режим доступу до журналу: <http://www.ime.edu-ua.net/em.html>
3. Зимняя И.А. Педагогическая психология: Учеб. пособие / И.А.Зимняя. – М.: Логос, 2004. – 384 с.
4. Иванов Д.А. Компетенции и компетентностная модель современного учителя [Электронный ресурс] / Д.А.Иванов. – 41 с. – Режим доступа : <https://doc-08-94-docsviewer.googleusercontent.com/viewer/>
5. Кузьмина Н.В. Методы исследования педагогической деятельности. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1970. – 114 с.
6. Лебедева О.В. Развитие методической компетентности учителя как средство повышения эффективности учебного процесса в общеобразовательной школе: дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Лебедева Ольга Васильевна. – Н.Новгород, 2007. – 184 с.
7. Смирнов С.Д. Педагогика и психология высшего образования: От деятельности к личности. – М.: Академия, 2011. – 400 с.
8. Щедровицкий Г.П. Организация, руководство, управление [Электронный ресурс] / Г.П.Щедровицкий. – Режим доступа : <http://oru2.narod.ru/book/>

РЕЄСТРАЦІЙНА КАРТКА
учасника конференції
«Засоби і технології сучасного навчального середовища»

Прізвище : Коробова

Ім'я, по-батькові : Ірина Володимирівна

Вчений ступінь : кандидат педагогічних наук

Вчене звання : доцент

Місце роботи : Херсонський державний університет

Посада : доцент кафедри фізики, докторант

Коло наукових інтересів: методична підготовка майбутніх учителів фізики

Адреса для листування: Коробова І.В., а/с № 347,
м.Херсон-39, 73039

Контактний телефон : д. (0552) 43-18-03; моб. 050-946-58-69

E-mail : i_korobova@i.ua

Планую взяти участь у роботі конференції - **ні**

Тема статті: 1) Організаційно-управлінська компетенція вчителя фізики як складова його методичної компетенції
(стаття ВАК – Наукові записки КДПУ)

2) Організаційно-управлінський аспект методичної компетенції
учителя фізики (тези)

Форма участі : публікація матеріалів (стаття ВАК + тези)

Дата : 15.03.2012.